

İLKOKULLARDA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ VE SORUNLARI

Prof. Dr. Özcan DEMİREL (*)

Bu bildiride, ilkokullarda okutulan Türkçe dersinin öğretimi ve karşılaşılan başlıca sorunlar üzerinde durulmuş ve çözüm yolları önerilmiştir.

Öncelikle, ilkokullardaki Türkçe öğretim programı çağdaş program geliştirme anlayışına göre değerlendirilmiş ve daha sonra dil öğretiminde temel dil becerileri olarak kabul edilen dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin öğretimi ve bu becerilerin geliştirilmesinde karşılaşılan sorunlar üzerinde durulmuştur. Bu amaçla ilkokul öğretmenlerine temel dil becerilerinin öğretimi konusundaki görüşlerini almak üzere bir anket uygulanmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda ortaya çıkan sorunlar irdelenmiş ve dil öğretimindeki çağdaş gelişmeler ışığı altında çözümler önerilmiştir.

Sorunların çözümüne ilişkin önerilerin uygulamada işlerlik kazanmasıyla ilkokullardaki Türkçe öğretiminin daha etkili olması beklenmektedir.

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki eğitim kurumlarında Türkçe öğretimi, tanzimat dönemiyle başlamıştır. Bu dönemde açılan Rüştiyelerin eğitim programlarında anadil olarak Türkçenin öğretimine büyük ölçüde yer verildiği görülmektedir. 1874 yılında Selim Sabit Efendi tarafından çıkarılan ve ilkokullarda okutulan derslerin öğretim yöntemlerini açıklayan Rehnüma-yı Muallimin (Öğretmenlerin Klavuzu) adlı kitapta Türkçe okuma ve yazma, öğretimine önemli yer ayrılmıştır (Göğüş, 1983: 47).

Cumhuriyet döneminde 430 sayılı ve 3 Mart 1925 tarihli Tevhid-i Tedrisat (Öğretimin Birleştirilmesi) kanunu ile bütün eğitim kurumlarında Arapça ve Farsçanın öğretimine son verilmiş; eğitim ve bilim dili olarak Türkçe kabul edilmiştir. Türkçe öğretimi o yıllarda ülke genelinde başlatılan okuma-yazma seferberliği ile sadece örgün eğitim kurumlarında değil yaygın eğitim kurumlarında da büyük

(*) Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

önem kazanmış ve 1928 yılında Türk harflerinin kabulü ile bugünkü Türkçe öğretiminin temeli atılmıştır.

1929 yılında hazırlanıp yayınlanan Türkçe öğretim programı dil ve edebiyat öğretimini bütüncü yaklaşımla ele almış ve Türkçe derslerinde izlenecek yöntem konusunda açıklamalar getirmiştir. 1945 yılında yapılan program ve ders kitabı çalışmalarıyla Türkçe öğretiminde ilk ve ortaokul düzeylerinin birbirini bütünlemesine önem verilmiş, buna karşın lise düzeyindeki edebiyat dersleri farklı düşünülmüştür. 1957 yılında hazırlanan Türkçe programları bugünkü uygulamaların temelini oluşturmuştur. Ancak hazırlıklarına 1962'de başlanıp 1968'de bitirilen ilkököl programı ilkökullarda okutulan Türkçe ders programı olarak 1981 yılına kadar uygulamada kalmıştır. 14.6.1973 gün ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Eğitim Kanunuyla zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması kararlaştırılmış ve yeni açılacak temel eğitim okulları (şimdiki ilköğretim okulları) için yeni bir Türkçe eğitim programı hazırlanmıştır. Halen okullarımızda bu programda belirlenen esaslara göre Türkçe öğretimi yapılmaktadır. Ancak 1991 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından oluşturulan Türkçe Program Geliştirme Komisyonu yeni bir taslak program hazırlamış ve Talim Terbiye Kurulunun incelemesine sunmuştur.

Bugün ilkökullarda okutulan Türkçe dersinin Programı, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 22.9.1981 tarih ve 172 sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 26 Ekim 1981 gün ve 2098 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanmıştır.

1981 programı, Türkiye'de yeni uygulanmaya başlanan çağdaş program geliştirme anlayışına göre hazırlanmış öncü bir eğitim programı niteliğindedir. Program genel ve özel amaçlar, öğrencilere kazandırılacak davranışlar, yöntem, araç-gereç ve ölçme-değerlendirme boyutlarından oluşmaktadır.

I. Türkçe Eğitim Programına İlişkin Belirlemeler

1. 1981 Türkçe programında dil öğretimine ilişkin özel amaçlar ve davranışlar Anlama, Anlatım, Dilbilgisi ve Yazı alt başlıkları altında ele alınmıştır. Anlamanın alt başlıkları dinleme ve izleme ile okuma ve anlama; anlatımın alt başlıkları ise sözlü ve yazılı anlatım olarak sınıflandırılmış; dilbilgisi ve yazı için herhangi bir sınıflamaya gidilmemiştir.

Dil öğretiminin temelinde dört dil becerisi olarak kabul edilen dinleme, konuşma, okuma ve yazmanın geliştirilmesi görüşü vardır. Bu nedenle eğitim programlarının düzenlenmesi de bu becerilere ilişkin hedef ve davranışların programda yer almasını gerekli kılmaktadır. 1981 programındaki sınıflamanın bu temel görüşe dayandırılmamış olması bir eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır.

2. 1981 programında yer alan özel amaçlar genel ifadelerle belirtilmiş ya da kimi özel amaç ifadeleriyle davranış ifadeleri birbirine karıştırılmıştır. Örneğin "Kendinin, öğretmenin, aile bireylerinin adlarını, ev ve okul adreslerini söyleyip yazabilme" amaç ifadesinde olduğu gibi (MEB,1982: 24 Özel Amaçlar-Anlatım Bölümü). Bu, özel amaçtan çok davranış ifadesi özelliğini taşımaktadır.

3. Çağdaş program geliştirme anlayışına göre yer alması gereken öğrenme yaşantuları ve eğitim durumları bu programda yer almamakta, onun yerine yöntem ve kullanılacak araç-gereç konusunda öğretmenlere bilgi verilmektedir. Oysa programda yer alan davranışların nasıl kazandırılması gerektiği konusunda bir ya da iki eğitim durumunun örnek olarak verilmesi yararlı olurdu. Diğer bir açıdan bu programa ilişkin olarak öğretmenlere kullanabilecekleri bir klavuz kaynak kitap hazırlanmamış olması bir eksiklik olarak görülmektedir.

4. 1981 programında içeriğin nasıl düzenleneceği ve konuların belirlenmesinde nelere dikkat edileceği konusunda herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Bu nedenle seçilen konularla belirlenen hedefler arasında bir tutarlılığın olup olmadığı belli değildir. Diğer bir açıdan 'Belirtke Tablosu' programda yer almamakta; ayrıca böyle bir tabloyu hazırlamanın gereği de vurgulanmamaktadır.

5. Programın süreç boyutunda kullanılan ders kitaplarına destek verecek başvuru kitapları, alıştırma kitapları, test kitapları, öğretmen kitabı, yazım klavuzu ile ses bandı, video kaseti, film ve slaytlar gibi araç gereçler liste halinde verilmekte; ancak nasıl kullanılacağına ilişkin açıklamalar yer almamaktadır. Bilindiği gibi eğitimde ne kadar çok duyu organı devreye girerse öğrenmeler de o kadar çok etkili olmaktadır.

6. Programda sinama durumlarına ve ölçme tekniklerine ilişkin örneklere hiç yer verilmemekte; bunun yerine kısa kuramsal açıklamalar tercih edilmektedir. Özellikle dört temel dil becerilerinin nasıl test edileceği konusunda öğretmenlere örnekli ve açıklamalı sinama durumları konusunda bilgi verilmesi programın başarıya ulaşması açısından önemli görülmektedir.

II. Sınıf İçi Uygulamalara İlişkin Belirlemeler

Türkçe ders programı konusundaki bu genel belirlemelerden sonra ilkökul öğretmenlerinin Türkçe derslerindeki sınıf içi uygulamalara ilişkin görüşleri sorulmuş ve aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

1. Araştırma kapsamına giren ilkökul öğretmenlerine Türkçe ders programlarında dört temel dil becerisinin eşit miktarda programda yer alıp almadığı sorulmuştur. Deneklerin % 60'ı yer aldığını; ancak bu becerileri kazandırmak için ders saatinin yeterli

olmadığını ileri sürmüşlerdir. Gerçekten de uluslararası standartlara göre temel eğitim kademesinde anadil öğretimi için ayrılan sürenin programdaki yeri % 35 olması öngörülmüşken bu oran eğitim sistemimizde yer alan ilkokullarda % 20'lerde kalmaktadır.

2. Dört temel dil becerilerinin birlikte geliştirilmesi için sınıf içinde yapılacak etkinliklere yer verilememesinin nedenleri neler olabilir sorusuna deneklerin % 40'ı sınıfların kalabalık olmasında, % 30'u ders süresinin yetersiz olmasında, % 20'si de bu konuda öğretmenlere yeterli bilgi verilmemesinde görmektedir. Buna çözüm olarak da hizmetiçi eğitim çalışmalarında dört temel dil becerisinin birlikte geliştirilmesi için nasıl bir yol izleneceği konusunda kurslar verilmesi önerilmektedir.

3. Dört dil becerisi ayrı ayrı mı yoksa bir bütün olarak mı öğretilmeli sorusuna deneklerin % 70'i birlikte, % 30'u ayrı ayrı öğretilmeli şeklinde yanıt vermişlerdir. Bu da literatürde yer alan görüşlerle ilkokul öğretmenlerinin görüşleri arasında bir tutarlılık olduğunu; yani anadil öğretiminin ilkokullarda bir bütün olarak ele alınmasının gerekli olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

4. Dinleme, konuşma, okuma ve yazma olarak sıralanan dört temel dil becerilerinin yanı sıra dilbilgisi öğretimine sınıf içi uygulamalarda nasıl yer veriyosunuz sorusuna deneklerin % 70'i metin incelerken gerektiğinde yer verdiklerini, % 30'u ise Türkçe ders saatlerinde sadece dilbilgisi öğretmek için ayrı bir ders saati ayırarak işlediğini belirtmektedir. Bu durum dilbilgisi kurallarının ayrı ders olarak mı verilsin yoksa belli bir bütünlük içinde birlikte mi verilsin tartışmalarını da gündeme getirmektedir. Yaygın görüş ve uygulamalar ilkokul düzeyinde bütüncü bir yaklaşım içinde dilbilgisi konularının metin içinde yeri geldikçe verilmesi doğrultusunda odaklaşmaktadır. Deneklerin % 80'i de aynı doğrultuda görüş belirtmişlerdir.

5. Türkçe derslerinde ölçme tekniklerinde çoktan seçmeli sınav türlerine yönelmesini nasıl buluyorsunuz sorusuna verilen cevaplarda deneklerin % 30'u öğrencilerin yazılı ve sözlü anlatım yeteneklerini azalttığını, % 20 öğrencilerin yeterince yazma alıştırmaları yapmadıklarını, % 30 testlerin öğrencilerin çalışma alışkanlıklarını etkilediğini, % 10'da sınav kazanmaları için bir araç olması nedeniyle yararlı olduğunu belirtmişlerdir. Buna karşın deneklerin % 60'ı çoktan seçmeli testleri, % 20'si ise kompozisyon tipi soruları, % 10'u da kısa cevaplı soruları kullandıklarını belirtmişlerdir.

İlkokul Türkçe dersinde ölçme-değerlendirme uygulamalarının sonuçlarını daha iyi ortaya çıkarmak için 26 Mayıs 1991 tarihinde yapılan Anadolu Liselerine Giriş Sınavı ile 17 Mayıs 1992 tarihinde yapılan kolejlere giriş sınavı kitapçığında yer

alan Türkçe soruları incelenmiştir. Soruların tümü çoktan seçmeli ve dört seçenektir. Türkçe soruları 100 maddelik test bataryası içinde % 30'luk bir ağırlığa sahiptir. Testte yer alan 30 maddelik Türkçe sorularının % 50'si yani 15 tanesi Dilbilgisi sorularıdır. Buna karşın Türkçe dersleri işlenirken dilbilgisi öğretimine aynı ağırlıkta yer verilmediği gözlenmektedir. İlkokullarda yapılan Türkçe derslerinde dört temel dil becerisinin öğretimine ağırlık vermek istenirken Anadolu liseleri giriş sınavına hazırlık içinde olan öğrencilere özel dersanelerde sadece dilbilgisi kuralları öğretilmektedir.

Bu durum okullarla dersanelerin uygulamaları arasındaki çarpıklığı da ortaya koyar nitelikte görülmektedir.

Bu nedenlerle programda yer alan eğitim durumları ile sınav durumları arasında bir paralellik kurulması önemli olmaktadır.

5. Öğrencilerin yazılı ve sözlü anlatım yeteneklerini geliştirmek için neler yapıyorsunuz sorusuna deneklerin % 50'si öğrencilerin okumalarını, % 30'u yazmalarını, % 20'si de güzel Türkçe konuşmalarını teşvik ediyorum diye yanıtlamışlardır.

Bu teşviklerin, öğrencilerin ödüllendirilmesi ve eğitimciler tarafından örnek davranışlar verilmesiyle sağlanması önerilmektedir.

6. Dil becerilerini geliştirmede başarısız olan öğrencilere nasıl yaklaşıyorsunuz, diğer bir deyişle tamamlayıcı eğitim çalışmalarına nasıl yer veriyorsunuz sorusuna deneklerin % 45'i ilgilenecek zaman bulamadığını, % 40'ı sınıfta değişik eğitim etkinliklerini yaptırmaya çalıştığını, % 15'i ise ders dışında ilgilendiğini belirtmiştir.

Okullarımızda tamamlayıcı öğretim çalışmaları genelde okul kursları ya da özel dersler yoluyla yapıldığı için sınıf öğretmenlerinin bu konuda daha esnek düşündüğü söylenebilir.

III. Dört Temel Dil Becerisinin Öğretimine İlişkin Görüş ve Öneriler

1. Araştırmaya katılan öğretmenlerin % 80'i dinleme öğretiminin etkili olabilmesi için radyo, TV, teyp ve video gibi gör-ışit araçlarına yer verilmesinden yana olduklarını belirtmişlerdir. Bu arada dikte, dinlendiğini resimle ifade etme, not alma, özet çıkarma gibi tekniklere yer verilmesi önerilerine de katılmaktadırlar.

2. Konuşma öğretiminde soru-cevap, tartışma, münazara, rol yapma, telaffuz ve diksiyon çalışmaları için okuma tiyatrosu oluşturma, doğaçlama tekniğinden yararlanma, masal, öykü ve fıkra anlatma gibi tekniklere yer verilmesi fikri öğretmenler tarafından büyük kabul görmüştür.

3. Okuma becerisini geliştirmek için de okumaya başlamadan önce metnin başlığından hareket ederek neyin okunacağını kestirebilme, kelimelerin anlamını metnin içeriğinden tahmin edebilme ya da kestirebilme, metinle ilgili ayrıntılı sorulara cevap verebilme, yazarın uslub özelliklerine dikkat edebilme, ana ve yardımcı fikirleri araştırma, önemli cümlelerin altını çizibilme, metnin giriş, gelişme ve sonuç bölümlerini belirleyebilme, okunan metni kendi sözcükleriyle özetleyebilme gibi teknikler öneri olarak kabul görmüştür.

4. Yazma becerisini geliştirirken, bir bütünlük içinde betimleme; tartışma ve görüş bildirmeye ağırlık veren yazıların yazılması, yazım kuralları üzerinde titizlikle durulması, özellikle yazım hataları, hece bölmeleri ve dil yanlışlıkları üzerinde önemle durulması; ayrıca sabır ve hoşgörü ile yanlışların düzeltilmesi ve çok tekrara yer verilmesi önerileri benimsenmiştir.

IV. Türkçe Ders Programının Geliştirilmesine İlişkin Görüş ve Öneriler:

1. İlkokulardaki Türkçe ders programının geliştirilmesi konusunda dilbilim araştırmalarına ve Türk dilbilimi ile uğraşan bilim adamlarının uzmanlık görüşlerine başvurulmalıdır. Program geliştirme çalışmalarında program geliştirme uzmanı, ölçme ve değerlendirme uzmanı, Türkolog ve ilkokul öğretmenleri ile müfettişler bulunmalıdır. Bu bağlamda anadil olarak Türkçeyi konuşan öğrencilerin dil edinimi ve dil kazanımı konusunda dil araştırmalarına yer verilmesi ve elde edilen bulguların programda yer alması sağlanmalıdır. Çünkü Türk dilinin özellikleri ve nasıl kazanıldığına ilişkin elde edilen bulgular nasıl öğretilmesi gerektiği konusuna da yol gösterebilir.

2. Türkçe Ders kitaplarına seçilen konuların öğrencilerin yaş ve ilgilerine göre olması, çağdaş Türk yazar ve ozanlarının eserlerine daha çok yer verilmesi, dört temel dil becerisiyle ilgili alıştırmaların her metinden sonra yer alması, kitapların renkli ve 1. hamur kağıda basılması öğretmenlerin büyük çoğunluğu tarafından önerilmektedir.

Ankete yanıt veren öğretmenlerin % 70'i kitaplardaki konuların tekrar düzenlenmesi gerektiğini de belirtmişlerdir. Ayrıca ders kitapları ile yardımcı ders kitaplarında yer alan kimi dil yanlışlıklarının düzeltilmesi ve bu konuda Bakanlık tarafından denetleme ve incelemelerin dikkatli yapılması önerilmektedir.

Dil yanlışlığı için tipik bir örnek olarak "Bu sorunları çözümlmek için sınıfınızda tartışınız" cümlesini gösterebiliriz. Bu cümlede "çözümlmek" yerine "çözmek" kelimesinin kullanılması gerekirdi.

3. Okul-öncesi eğitim olanaklarının artırılması ile çocukların erken yaşta Türkçeyi doğru ve güzel kullanmalarının sağlanması ve buna paralel olarak kitle iletişim araçlarından daha çok ve daha etkili bir şekilde yararlanılması öneriler arasında yer almaktadır.

4. Türkçe programlarında ilk okuma ve yazma öğretimine ayrı bir yer verilmeli, çağdaş gelişmeler ve son yapılan araştırma bulguları ışığı altında ilk okuma yazma öğretilmesiyle ilgili hedeflerde % 100'lük bir başarı ön görülmelidir. Okullarımızda ilk-okuma yazma öğretiminde ortak bir uygulamadan söz etmek mümkün görülmemektedir.

M.E.B. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında ilkokuma yazma öğretiminde Tesmiye Usulü (Harf yöntemi), Savti Usul (Ses Yöntemi), Kelime Usulu (Sözcük Yöntemi) ve Muhtelit usul (Karışık Yöntem)lerinin kullanılmasını önermesi nedeniyle olacak ki yöntem kullanmada bir ortak uygulama sağlanamamıştır. Uzun yıllar ilk okuma-yazma öğretiminde çözümleme yönteminin uygulanması önerilmekle beraber; bu yöntemle yola çıkılıp daha sonra harf yöntemine dönüldüğü, sınıf öğretmenleri tarafından belirtilmektedir. Bu konuda Fakültemizde yürütülmekte olan bir doktora tez çalışmasının bu soruna bir çözüm getirmesi beklenmektedir.

5. Türkiye Türkçesinin son yıllarda dil öğretiminde yaygın olan işlevsel yaklaşıma göre öğretilmesini sağlayabilmek için Avrupa Konseyinin Modern Diller Çalışmaları içinde yer alan Dilin işlevlerini belirlemeyi amaç edinmiş "Eşik düzeyi"ni (Threshold Level) belirleme çalışmalarına uzmanlar düzeyinde yer verilmeli; giderek önem kazanan Türkçenin ikinci dil olarak öğretimi çalışmalarında da bu belirlemelerden yararlanılmalıdır.

6. İlkokul öğretmenlerinin Türkçe öğretimini daha etkili yapabilmeleri ve iyi örnekler verebilmeleri için hizmet öncesi eğitimlerinde Türkçe öğretiminde dört temel dil becerisinin öğretimini merkeze alan anlayışla yetişmeleri, çağdaş gelişmeleri öğrenerek ve uygulayarak yetişmeleri sağlanmalıdır.

7. Hizmetiçi çalışmalarda da anadil olarak Türkçenin öğretimindeki etkili yöntem ve teknikler ile çağdaş program geliştirme anlayışına göre sınıf içi uygulamalarda hedef davranışları kazandırmada izlenecek yaklaşımlar üzerinde durulmalıdır. Özellikle diksiyon çalışmalarında tonlama ve vurgulama çalışmalarıyla, dilbilgisi kurallarının bir bağlam içinde öğretilmesi, metin inceleme çalışmaları, güzel Türkçe konuşma ve yazma teknikleri üzerinde durulması önerilmektedir. Ayrıca öğretmenler Türkçe öğretimindeki son gelişmeleri izleyebilmeleri için mesleki yayınlarla desteklenmelidir.

8. Son ve en önemli olarak Türkçe öğretiminde tutarlı bir dil öğretim politikasının uygulanması sağlanmalıdır. Bir dönemde mübalağa, bir dönemde abartı şimdi

de ekzeğrasyon demekle ya da haberleşme, iletişim ve kominikasyon demekle Türkçe öğretimi için geçerli olacak ortak dil oluşturma hedefine ulaşamaz. Bu durum dilin toplum içindeki birleştiricilik ve bütünleştiricilik niteliğini de zedeleyebilir. Yabancı sözcüklerin boyunduruğu altından kimi sözcükleri kurtarmak için Türk dil çalışmalarına ve Türk dilbilimi araştırmalarına, eğitim programlarında ve ders kitaplarında yaşayan Türkçenin yer almasına ve ders işlenirken kullanılan sözcüklerle sınavlarda sorulan sorularda kullanılan sözcükler arasında tutarlılığa özen gösterilmelidir.

KAYNAKÇA

- Demirel Özcan, **Yabancı Dil Öğretimi. İlkeler, Yöntemler, Teknikler.** Usem Yayınları, Ankara: 1991.
- Erişen, Satı. "Türkçe Eğitiminde Yeni Boyutlar" **Türk Dili Dil Öğretimi Özel Sayısı. XLVII: 379-380, Temmuz-Ağustos 1983.**
- Göğüş, Beşir. "Anadili Eğitim Programlarının Niteliği" **Türk Dili Dil Öğretimi Özel SAyısı. XLVII: 379-380, Temmuz-Ağustos 1983.**
- Kavcar, C. ve F. Oğuzkan. **Özel Öğretim Yöntemleri. Türkçe Öğretimi. Açıköğretim Fakültesi Yayınları No. 96 Ankara: 1987.**
- M.E.B. **Türkçe Eğitimi. Milli Eğitim Basımevi - İstanbul, 1982.**
- . **İlkokul Türkçe Ders Kitabı (12345) M.E.Basımevi - İstanbul 1991.**
- . **Anadolu Liseleri Sınavı Test Kitapçığı. 26 Mayıs 1991.**
- Özdemir, Emin. "Anadili Öğretimi" **Türk Dili Dil Öğretimi Özel sayısı. XLVII: 379-380. Temmuz-Ağustos 1983.**
- Tekin Halil. **Okullarımızdaki Türkçe Öğretimi. Ankara, 1980.**